

Studenti i društveni problemi: imaju li preferencije političkih stranaka što s tim?

Marko MUSTAPIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, Hrvatska
marko.mustapic@pilar.hr

Nenad KARAJIĆ

Odsjek za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska
nkarajic@ffzg.hr

U ovome su radu izloženi i interpretirani rezultati istraživanja provedenog 2010. godine metodom skupnog anketiranja na uzorku studenata Sveučilišta u Zagrebu (N = 612). Osnovni cilj rada jest utvrditi latentne dimenzije i strukturu studentske percepcije prisutnosti društvenih problema u Hrvatskoj, sukladno njihovoj polaznoj klasifikaciji (Mooney, Knox i Schacht). Usto, cilj je rada i utvrditi preferencije političkih stranaka ispitanika te njihovu povezanost s latentnim konceptima i dimenzijama percepcije društvenih problema. Zaključno, pokazalo se da je prostor društvenih problema mjereno primijenjenim instrumentom obilježen trima latentnim konceptima: globalizacija; ekonomske i društvene nejednakosti; osobna i društvena dobrobit. Rezultati istraživanja upućuju na to da nema razlike u percepciji društvene stvarnosti između stranački nepredijeljenih i opredijeljenih ispitanika. No, unutar skupine stranački opredijeljenih ispitanika utvrđene su interpretativne razlike u procjeni prisutnosti društvenih problema u Hrvatskoj s obzirom na njihove preferencije političkih stranaka.

Ključne riječi: društveni problemi, studenti, političke stranke, preferencije političkih stranaka, Hrvatska

Uvod

Društveni su problemi integralni dio svakodnevice svakog društva. Neki su kratkotrajni, iznenada se pojavljuju i nestaju, dok su neki trajno prisutni u društvu. Društveni problemi, nadalje, nisu isključivo predmet bavljenja sociologije. Njih se nerijetko istražuje komplementarno i multidisciplinarno. Stavljaajući rasprostranjenost društvenih problema u međunarodni komparativni fokus, Ritzer (2001) iznosi tezu da u manje razvijenim društvima

postoji manji broj problema i obratno – u razvijenijim društvima postoji veći broj društvenih problema. Primjerice, zemlje bez razvijene industrije i visoke tehnologije lišene su mnogih društveno štetnih nuspojava. U »društvu rizika« (Beck, 1992), odnosno u svakom visoko razvijenom društvu, hrana se zbog obilja te načina uzgoja i pripreme pojavljuje kao društveni problem. Stoga je u tim društvima sve veći udio pretilog stanovništva u općoj populaciji.¹ Paradoksalno, s druge strane, brojna afrička i azijska društva vode bitku za smanjenje broja umrlih od gladi.² Dakle, istraživanje prisutnosti društvenih problema zasigurno ima veliko znanstveno i šire društveno značenje.

U tranzicijskim društvima u Europi na razmeđu proteklog i tekućeg stoljeća, odvija se potpuno preuređenje ne samo političkog nego i cijeloga društvenog sustava u kratkom vremenskom razdoblju. Tranzicija prema Kalanju (1998: 12) predstavlja »neku vrstu skraćenog, komprimiranog procesa integracije u kapitalističku modernost«. Tranzicijsko razdoblje hrvatskog društva, obilježeno je ponajprije Domovinskim ratom i njegovim posljedicama. K tomu, od 2008. godine svjedoci smo i duboke financijske i ekonomske krize koja je pogodila i osiromašila brojne društvene skupine u Hrvatskoj.³ U tom društvenom kontekstu studentski prosvjedi 2009. godine, koji su za cilj imali omogućivanje besplatnoga visokog obrazovanja u Hrvatskoj, bili su nov društveni fenomen. Pojedini su stručnjaci, poput Miliše i Letice (2009), studentske prosvjede smatrali lišenima širega društvenog značenja u usporedbi s prosvjedima 1968. i 1971. godine zbog njihove usmjerenosti na problem koji se, prema njihovu mišljenju, ticao tek dijela populacije mladih. Slično tome, Kurelić (2011) smatra da »studentski pokret za besplatno obrazovanje« griješi kad tvrdi da je uzrok nepravdi u visokom obrazovanju implementacija »navodno neoliberalnog projekta,

¹ Critser (2004) je utvrdio da gotovo 60% stanovnika SAD-a ima prekomjernu težinu, a čak je 25% stanovnika mladih od 19 godina pretilo. Stoga zaključuje da su zdravstveni problemi stanovnika SAD-a uslijed debljine i pretilosti prisutniji problem od posljedica pušenja ili zlouporaba droge.

² FAO (Food and Agriculture Organization..., 2010) u svom godišnjem izvješću o rasprostranjenosti gladi u svijetu procjenjuje da su zbog pothranjenosti ili gladi u 2010. ugroženi životi oko 925 milijuna ljudi diljem svijeta. Od toga čak 98% čine stanovnici zemalja u razvoju. Pritom približno 578 milijuna ugroženih živi u zemljama Azije i Pacifika te otprilike 239 milijuna u zemljama subsaharske Afrike.

³ Puljiz (2011), raspravljajući o definiciji, vrstama i povijesti siromaštva osobitu pozornost posvećuje apsolutnom i relativnom siromaštvu. Pritom iznosi turobne podatke o rasprostranjenosti siromaštva u Europi, Hrvatskoj te Bosni i Hercegovini.

bolonjskog procesa».⁴ Usprkos tim tumačenjima, studenti su u Hrvatskoj nakon dugog niza godina zauzeli proaktivnu političku poziciju.⁵

Budući da su društveni problemi širok i kompleksan predmet istraživanja, naš je znanstveni interes u ovom radu usmjeren na studente Sveučilišta u Zagrebu i njihov subjektivni doživljaj prisutnosti aktualnih društvenih problema u Hrvatskoj. Pritom valja naglasiti kako u radu ne namjeravamo istražiti objektivnu i stvarnu dimenziju društvenih problema. Naš je generalni istraživački cilj utvrditi strukturu studentske procjene prisutnosti društvenih problema u Hrvatskoj i mogućeg utjecaja stranačkih preferencija na spomenuto.

Sociologijski pristupi pojmu *društveni problemi*

Ritzer (2004) ističe da su društveni problemi jedno od najznačajnijih pitanja ne samo u sociologiji i drugim društvenim znanostima nego u društvenom svijetu u cijelosti. Osobitost sociologijske teorije i njezina proučavanja društva jest postojanje pluralizma perspektiva kojima se shvaćaju i objašnjavaju činjenice društvenog života, pa tako i društvenih problema.

Funkcionalistička je perspektiva u istraživanju društvenih problema usmjerena na glavne društvene institucije. S tog je stajališta glavni razlog postojanja društvenih problema to što se društvo stalno mijenja, a neuspjesi prilagodbe na društvene promjene dovode do pojave društvenih problema (Waller, 1936; Fuller i Myers, 1941; Merton, 1961; Lemert, 1972). Konfliktna perspektiva usmjerena je na proučavanje društvenih sukoba među različitim skupinama koje nastoje zauzeti izvorišta društvene moći. Sukobi i postojeća protuslovlja u načinu na koji je društvo organizirano proizvode probleme koje teoretičari konfliktne perspektive nastoje pojasniti. To tumačenje umnogomu odražava Marxove ideje, koje postojanje društvenih problema pripisuju klasnom sukobu (Schwartz, 1997; Leon-Guerrero, 2005; Eitzen i Baca Zinn, 2006). U okviru interakcionističke perspektive društveni problemi predstavljaju društvena stanja koja pojedine skupine ili

⁴ Glavni cilj Bolonjskoga procesa od njegova pokretanja 1999. godine, bio je stvaranje usporedivog i kompatibilnog sustava visokoga obrazovanja u EU. Hrvatska je Bolonjskom procesu pristupila 2001. godine te je sve do danas njegov aktivan sudionik. Svi studijski programi usklađeni su 2005. godine.

⁵ Petrović (2011: 344) zaključuje da su studenti u »bitnim metodološko-strategijskim momentima uspjeli djelovati kao novi politički subjekt učinivši da zahtjev bude javno vidljiv« te pritom ističe da novi studentski pokret može ujedno predstavljati stvaranje novoga političkog puta koji će na duge staze težiti nekim univerzalnim ciljevima.

društvo u cjelini označuju ili definiraju kao štetne i zabrinjavajuće pojave. S tog motrišta uzrok društvenih problema leži u nastanku društvene svijesti o tome da je određeno stanje štetno i da kao takvo postoji. Pritom se ključnim drži poduzimanje različitih aktivnosti kojima se privlači pozornost javnosti (Becker, 1963; Blumer, 1971). Društvenokonstruktivistički pristupi društvenim problemima u okviru interakcionističke perspektive u žarište stavljaju interpretaciju i konstruiranje definicija društvenih stanja i pojava kao društvenih problema (Spector i Kitsuse, 1973, 1977; Gusfield, 1981; Hilgartner i Bosk, 1988; Ibarra i Kitsuse, 1993; Ibarra, 2009; Best, 1989, 2004). Pritom teoretičari analiziraju na koji je način nešto postalo društvenim problemom. Dakle, oni u središte istraživanja stavljaju procese kojima je neko društveno stanje označeno kao problematično.

U konačnici, svi su društveni problemi označeni svojim objektivnim i subjektivnim čimbenicima (Jones, Gallagher i McFalls, 1988; Leon-Guerro, 2005; Eitzen i Baca Zinn, 2006; Tepperman, Curtis i Kwan, 2007; Lalić i Mustapić, 2007). Objektivni se čimbenici ponajprije odnose na njihov socioekonomski, povijesni i geografski kontekst, dok se subjektivni odnose na njihovu prisutnost, status i prezentiranje u javnim arenama, na utjecaj pojedinaca i/ili skupina (društvenih aktera) koje u javnosti imaju moć označivanja, konstruiranja i interpretiranja (vrednovanja) pojedinih društvenih stanja, pojava, procesa ili ponašanja kao štetnih i, na koncu, na njihovo osobno doživljavanje i vrednovanje od strane svakog pripadnika društva. Tepperman, Curtis i Kwan (2007: 1) za štetna stanja kao objektivnu dimenziju problema ističu: »Stanje je stvarnost, ono postoji, i možemo vidjeti što šteti ljudima. Možemo istraživati učinke društvenih problema ne čineći nikakvu moralnu prosudbu. Stanja se događaju. Kao sociolozi, istražujemo na koji način promjene u društvenom životu uzrokuju brojnost i stopu ovih događaja koji su u rastu i padu«. S druge strane, subjektivnu dimenziju društvenih problema čine ljudske procjene spomenutih stanja ili pojava. Osobne interpretacije ne razmatraju povijest nastanka nego samo pojavnost stanja koje se trenutačno smatra društvenim problemom.

Spomenute interpretacije društvenih problema uključuju i ljudsko shvaćanje moralnih etiketa (loše, krivo, nemoralno i sl.) o pojedinim aktima ili situacijama, a one su uslijedile zbog uvjerenja da nešto mora biti učinjeno s problemima, odnosno da se društveni problemi moraju suzbiti organiziranim društvenim aktivnostima. Ritzer (2004) uočava sklonost razvijenih društava da stvaraju tehnologije za dijagnostiku i rješavanje društvenih pro-

blema, što ih dovodi do toga da kao društvene probleme definiraju brojne i nepregledne nizove pojava i stanja. Budući da autori različito pristupaju i definiraju sam pojam *društvenog problema*, razumljivo je stoga da različito metodološki pristupaju njihovu istraživanju. Analizirajući upravo određene tipove društvenih problema u studijama koje se bave njihovom pojavnošću, odražavajući svoje teorijske zamisli o društvu, autori odražavaju postojeće nesuglasje oko klasifikacije ili tipologije društvenih problema (Jones, Gallagher i McFalls, 1988; Ritzer, 2004; Fleras, 2005; Eitzen i Baca Zinn, 2006; Tepperman, Curtis i Kwan, 2007; Mooney, Knox i Schacht, 2010).

Mooney, Knox i Schacht (2010: 3) ubrajaju se među autore koji drže da svi društveni problemi dijele dva zajednička elementa, objektivno društveno stanje i subjektivnu interpretaciju tog stanja: »Društveni problem jest društveno stanje koje dio društva vidi kao štetno za članove društva i smatra da ga treba popraviti«. Na temelju te definicije Mooney, Knox i Schacht (2010) nepregledan niz društvenih problema u suvremenom društvu razvrstavaju u tri generalne skupine problema: *problemi dobrobiti*; *problemi nejednakosti*; *problemi globalizacije*. *Probleme dobrobiti* potom razvrstavaju u četiri podskupine: bolesti i zdravstvena skrb; alkohol i droge; zločini i društvena kontrola; obiteljski problemi. *Probleme nejednakosti* dijele u sedam podskupina: siromaštvo i ekonomska nejednakost; posao i nezaposlenost; obrazovanje; rasni/etnički i imigracijski problemi; rodna nejednakost; pitanja seksualne orijentacije; problemi mladih i starih. I na kraju *probleme globalizacije* razvrstavaju u četiri podskupine: rast stanovništva i urbanizacija; očuvanje okoliša; znanost i tehnologija; sukob, rat i terorizam. Stoga u radu propitujemo i snagu ili manjkavost te klasifikacije društvenih problema za hrvatske prilike.

Pojedina obilježja hrvatske tranzicije i studentska populacija

U Hrvatskoj, kao i u ostalim europskim zemljama nekadašnjega komunističkog bloka, tranzicija označuje prijelaz iz totalitarnog u demokratsko društvo, odnosno prijelaz iz planske ekonomije u kapitalistički ekonomski sustav, kao i sve sociokulturne procese koje ta dva prijelaza obuhvaćaju. Treba istaknuti da ne postoji teorija tranzicije koja bi poopćivala sve tranzicijske modele i slučajeve. Postojeći modeli tranzicije nastali su na osnovama istraživanja i studija slučaja u pojedinim državama ili regijama, pa nam postojeća literatura ponajprije pruža uvid u pojmove, čimbenike i faze tranzicijskog procesa.

Kad je riječ o posebnostima hrvatske tranzicije, Rogić (2000, 2001, 2009) smatra da je temeljna razlika hrvatske tranzicije u odnosu na ostale postkomunističke zemlje u tome što se ona u svojim ključnim trenucima odvijala u ratnim okolnostima, koje su osim očitih materijalnih šteta prouzrokovale i goleme demografske gubitke.⁶ Županov (1995: 172–183) uočava i kontroverziju istodobnoga jačanja vrijednosti individualnog utilitarizma (na individualnoj razini), nacionalizma i herojskoga kodeksa (na nacionalnoj razini) i radikalnoga egalitarizma (na socijetalnoj razini) i time daje vrijednosni okvir suvremenoga hrvatskog društva i za to vezanih promjena u prvom tranzicijskom desetljeću. Građani Hrvatske svjedočili su tranziciji kao neravnopravnoj utrci za pozicijama moći i akumuliranim društvenim resursima.

Analizirajući dinamiku ekonomskih promjena u Hrvatskoj tijekom devedesetih godina 20. stoljeća, Franičević (2002) ističe da je došlo do uspostave *nacionalnog kapitalizma*, specifičnog sklopa ekonomske politike i privatizacije gospodarstva, glavnog uzročnika slabosti hrvatske ekonomije, koju on naziva »ortačkim kapitalizmom«. Štulhofer (1998, 2000) naglašava da građani Hrvatske, osobito mladi, tranziciju u Hrvatskoj devedesetih vrednuju negativnom ocjenom. Ilišin i Radin (2007: 9) ističu da su mladi »društvena skupina čija je integracija u društvo uvijek obilježena specifičnim problemima na koje i oni i društvo u različitim sociopovijesnim razdobljima različito reagiraju. Istodobno, mladi su onaj segment populacije koji predstavlja nužan resurs za opstanak i razvoj svakog društva«.

Studenti su prepoznatljiv dio opće populacije, ali ujedno i specifičan dio populacije mladih. Ta skupina mladih na visokoobrazovnim ustanovama usvaja posebna znanja i vještine iz različitih područja ljudskog djelovanja. Stoga je posve legitimno pretpostaviti da je istraživanje studentske percepcije društvenih problema u Hrvatskoj vrlo važno. Naime, studenti su važan razvojni resurs i populacija koja će u skoroj budućnosti preuzeti važne društvene uloge te tako utjecati na učinke i oblike modernizacijskih procesa. Matković (2009) je utvrdio da je u razdoblju od akademske godine 1990./1991. do 2007./2008. broj studenata u Hrvatskoj porastao sa 70.781 na 138.126. Gotovo dvostruki porast broja studenata prekinuo je trend sma-

⁶ Procjenjuje se da su materijalne štete rata u Hrvatskoj iznosile približno 32 milijarde američkih dolara; 1993. je bruto društveni proizvod iznosio samo 37% od onoga prije tri godine; zaposlenost je pala na trećinu razine zaposlenosti prije rata; u ratu je uništena trećina privrednih kapaciteta zemlje itd. (Tomić-Koludrović i Petrić, 2007).

njivanja broja studenata koji je u Hrvatskoj bio prisutan osamdesetih godina 20. stoljeća, a temeljio se u prvom redu na porastu broja studenata koji sami plaćaju studij (Matković, 2009).

Postojeći društveni i politički procesi imaju izrazit utjecaj na mlade ljude u njihovu otuđenju od političke sfere pa se unatoč zanimanju za sudjelovanjem u životu zajednice, danas sve više povlače u privatnu sferu pokazujući sve izraženiju *apolitičnost* (Ilišin, 1999, 2003, 2006).⁷ Neoliberalne reforme visokog obrazovanja vođene idejom podvrgavanja znanosti logici i potrebama gospodarstva i kapitala sve češće nailaze na otpor studentskih pokreta u europskim zemljama. Zbog promjena načina financiranja sustava visokog obrazovanja i većega financijskog opterećenja i studenti u Hrvatskoj učestalo su izražavali nezadovoljstvo. Organiziranje studenata u Hrvatskoj i aktivan odnos u rješavanju važnih društvenih problema vezan je uz njihove zahtjeve tijekom 2008. godine glede provedbe referenduma o pristupanju Hrvatske NATO-u. Iako studenti s drugim akterima civilnog društva tada nisu uspjeli u svojim nakanama, štoviše ignorirale su ih sve političke stranke, iduće su godine pokrenuli novu inicijativu od općedruštvene važnosti. Nezadovoljstvo školarinama i sve većim financijskim izdatcima potrebnim za studiranje kulminiralo je studentskim prosvjedima i blokadom nastave na pojedinim visokim učilištima, poglavito na Sveučilištu u Zagrebu tijekom travnja i svibnja 2009. godine.⁸ Studenti su tada blokadom zgrada dvadesetak fakulteta u osam hrvatskih gradova doveli do prekida održavanja nastave te do javnih okupljanja u kojima su iznosili svoje zahtjeve prema Vladi Republike Hrvatske. Tako su se nakon četiri desetljeća, a prvi put od proglašenja državne samostalnosti, promovirali u politički subjekt u Hrvatskoj. Ipak, treba naglasiti da je u odnosu na broj studenata i visokih učilišta u spomenutim političkim aktivnostima sudjelovao tek manji dio studentske populacije u Hrvatskoj te da je žarište aktivnosti bio Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

⁷ Ilišin (2006) naziva mlade »marginalnom« skupinom. Iako 2001. čine 20,25% ukupnog stanovništva i 22% biračkog tijela, istraživanja pokazuju da mladi manje glasuju na izborima te da su manje uključeni u rad stranaka. Ilišin (2006) ističe da se u Saboru postotak mladih kreće između 1,5 i 2% te da je njihova podzastupljenost na nacionalnoj razini očita, dok se u lokalnoj vlasti njihova zastupljenost kreće oko 6%.

⁸ Sveučilište u Zagrebu najstarije je i najveće u Hrvatskoj. Ono obuhvaća 33 visoka učilišta. Brojem upisanih studenata obuhvaća tek nešto manje od polovine cjelokupne studentske populacije u Hrvatskoj.

Ciljevi istraživanja

Na temelju uvida u sociološke tekstove koji su tematski vezani za istraživanje društvenih problema u Hrvatskoj od 1990. godine nadalje, Lalić i Mustapić (2007) zaključuju da su istraživanja subjektivne procjene prisutnosti društvenih problema na općoj populaciji rijetka. Oskudnost empirijskih podataka o percepciji društvenih problema još je veća ako nas zanima populacija mladih ili studenata. Vrijednu iznimku predstavljaju istraživanja Vlaste Ilišin i suradnika koja su se provodila na reprezentativnim uzorcima mladih. U istraživanju provedenom 1986. mladi su, kao najveće, isticali gospodarske probleme i nezaposlenost (Ilišin, 1990), trinaest godina kasnije gotovo istovjetna percepcija najvećih društvenih problema (nezaposlenost i gospodarski problemi) uz novitet koji predstavlja problem kriminala u tvorbi i privatizaciji (Ilišin, 2002). Konačno Ilišin (2007) prema podacima istraživanja provedenog 2004., zaključuje da mladi još uvijek percipiraju socioekonomske probleme kao najveće (nizak životni standard, nedostatak životne perspektive te nezaposlenost).

No, valja voditi računa i o komparativnoj dimenziji tog fenomena, jer bez toga nisu moguće usporedbe pojavnosti i uvjetovanosti društvenih problema u Hrvatskoj u duljem vremenskom razdoblju. Naime, različiti društveni problemi u postojećim su se istraživanjima javnog mnijenja Hrvatske u općoj populaciji (Lamza Posavec i dr., 1996, 1998a, 1998b, 1999, 2007; Milas, 1997; Lamza Posavec, Ferić i Rihtar, 2002, 2003a, 2003b; Franc i Šakić, 2006; Kaliterna Lipovčan i dr., 2008, 2009) kontinuirano izdvajali kao najveći poput, primjerice, nezaposlenosti. Stoga je općeniti cilj našeg istraživanja utvrditi latentne dimenzije i strukturu temeljnih odrednica studentske percepcije društvenih problema u Hrvatskoj tijekom provedbe istraživanja. Pritom ćemo ispitati primjenjivost modela klasifikacije društvenih problema L. A. Mooney, D. Knoxa i C. Schacht (2010) usporedbom spomenutog modela s faktorskom strukturom studentske procjene prisutnosti društvenih problema u Hrvatskoj. Na taj ćemo način provjeriti kakva je njegova primjenjivost u hrvatskim društvenim okolnostima. S obzirom na već utvrđenu apolitičnost mladih u Hrvatskoj (Ilišin, 1999, 2003, 2006), dakle, dio populacije kojoj pripada uzorak na kojem je provedeno istraživanje, smatramo nužnim provjeriti koliko je ta populacija homogena u procjeni društvenih problema s obzirom na njihovu političku (ne)opredijeljenost i stranačke preferencije te njihovu povezanost s latentnim konceptima i dimenzijama društvenih problema.

Metodologija istraživanja

Populaciju našeg istraživanja čine studenti upisani na fakultete Sveučilišta u Zagrebu. Ukupan broj studenata upisanih na Sveučilište u Zagrebu posljednjih se desetak godina bitno ne mijenja i iznosi približno 60.000 studenata godišnje. Prikupljanje podataka obavljeno je primjenom metode skupnog anketiranja u razdoblju od 26. travnja do 10. svibnja 2010. godine. Budući da je riječ o istraživanju koje se odnosi na posebnu i razmjerno homogenu i malu populaciju u pogledu nekih bitnih sociodemografskih obilježja (dob, prebivalište itd.), osobito u odnosu na opću populaciju stanovnika Hrvatske, opredijelili smo se za uzorak klastera. Lamza Posavec (2006) napominje da tu vrstu uzorka koristimo onda kad ne raspoložemo svim relevantnim podatcima o populaciji odnosno osnovnome skupu, a ipak želimo provesti izbor jedinica uzorka kojim su kontrolirane određene karakteristike populacije. Dakle, uzorak klastera je, ako se valjano provede, probabilistički uzorak koji je podjednako nepristran kao i bilo koji drugi probabilistički uzorak. Stoga smo bili odredili klasterne kao njegove konstitutivne elemente. No, planirani se uzorak zbog nemogućnosti dolaska do popisa svih jedinica populacije u klasterima te nemogućnosti kontrole svih odrednica probabilističkog uzorka realizirao kao prigodni. Anketirani su studenti zatečeni na predavanju. Uzorkom je obuhvaćeno 612 studenata s 14 visokih učilišta.

Za potrebe ovog rada koristili smo pitanje o procjeni prisutnosti društvenih problema u Hrvatskoj te pitanje o stranačkim sklonostima ispitanika. Statistička obrada podataka provedena je na više razina. Osnovnu razinu obrade podataka činile su univarijatne statističke tehnike kojima smo izračunali distribucije frekvencija, postotke, srednje vrijednosti i standardne devijacije na promatranim varijablama za sve ispitanike. Usto, izračunate su korelacije, uz koje su provedeni t-testovi radi utvrđivanja postojanja razlike među studentima temeljem kojih ih se može kategorizirati kao homogenu ili heterogenu populaciju s obzirom na političku (*ne*)opredijeljenost. Kako bi se sažeo broj pokazatelja upotrijebljenih u analizi, odgovori ispitanika podvrgnuti su postupku faktorske analize s ograničenjem na tri faktora radi utvrđivanja latentnih dimenzija i strukture percipiranih društvenih problema u hrvatskih studenata.⁹ Naposljetku su rezultati na faktorima izražavani kao prosječne vrijednosti čestica koje pod njih potpadaju te su korišteni

⁹ Ograničenje je poduzeto u skladu s teorijskim očekivanjima. Podatci su dostupni kod autora, ali ih ovdje zbog ograničenosti prostora ne možemo navoditi.

u jednosmjernoj analizi varijance. Njome su testirane razlike među podskupinama ispitanika različitih stranačkih sklonosti u procjeni prisutnosti društvenih problema u Hrvatskoj grupiranih po faktorima.

Rezultati istraživanja: društveni problemi u vidokrugu studentske populacije

Prisutnost društvenih problema ispitali smo zatvorenim pitanjem, u okviru kojeg smo ponudili listu s 39 aktualnih društvenih problema izdvojenih na temelju tipologije L. A. Mooney, D. Knoxa i C. Schacht (2010). Ispitanici su procjenjivali koliko je svaki od nabrojanih 39 društvenih problema trenutno prisutan u Hrvatskoj. Formulacija pitanja pritom je glasila: *Navest ćemo neke probleme koje bi u većoj ili manjoj mjeri mogli osjećati stanovnici različitih dijelova Hrvatske. Koliko je, prema Vašem mišljenju, svaki od njih trenutno doista prisutan u hrvatskom društvu?* Ispitanici su prisutnost pojedinih društvenih problema u Hrvatskoj vrednovali skalom s pet ponuđenih odgovora (1 – *Nimalo*; 2 – *Vrlo malo*; 3 – *Umjereno*; 4 – *Znatno*; 5 – *Izrazito*).

Tablica 1. Aritmetičke sredine studentske procjene prisutnosti društvenih problema u Hrvatskoj te zbrojeni postotci problema s procjenom *znatno* i *izrazito* prisutni (N = 612)

<i>Društveni problemi</i>	<i>M</i>	<i>znatno i izrazito prisutni (%)</i>
nezaposlenost	4,52	92,3
gospodarska kriza (recesija)	4,49	90,2
narušavanje radničkih prava	4,31	86,1
neučinkovito sudstvo i policija	4,31	84,9
organizirani kriminal	4,18	82,4
nizak životni standard	4,11	83,2
kriminalne pojave u obrazovnom sustavu	4,09	77,2
izrazito siromaštvo pojedinih dijelova Hrvatske	4,04	73,7
neodgovarajući odgoj djece	3,98	70,2
previše pušača	3,91	70,4
uništavanje okoliša	3,83	65,1
raširenost fizičkog nasilja	3,81	63,4
potpuna besperspektivnost pojedinih slojeva stanovništva	3,79	60,9

neodgovarajući sustav obrazovanja	3,77	59,9
nezadovoljavajući zdravstveni sustav	3,72	59,7
raširenost alkoholizma	3,65	58,8
niska razina obrazovanosti stanovništva	3,63	52,2
velik broj rastava brakova	3,59	53,3
netrpeljivost prema osobama istospolne seksualne orijentacije	3,58	56,2
zagađivanje zraka	3,54	50,4
pretjerano naseljavanje u gradove	3,52	49,5
velika učestalost razbojstava i pljački	3,51	48,2
nasilje u obitelji	3,49	49,8
prometne poteškoće u gradovima zbog prevelikog broja vozila	3,47	48,8
raširenost mentalnih poteškoća stanovnika	3,46	46,8
loš položaj umirovljenika	3,44	49,8
politička netrpeljivost i sukobi na globalnoj razini	3,43	47,6
nedovoljna obazrivost prema osobama s invaliditetom	3,32	40,6
raširenost težih fizičkih oboljenja	3,27	37,4
raširenost narkomanije	3,25	37,9
pretjerana izgrađenost u gradovima	3,15	34,4
neprikladno zbrinjavanje visokorizičnog otpada	3,14	34,8
neodgovarajući odnos prema pripadnicima nacionalnih manjina	3,05	32,1
rizična, nedovoljno provjerena primjena znanstvenih otkrića	3,04	28,8
položaj žena u društvu	3,01	29,8
uzgoj i upotreba genetski modificiranih organizama i proizvoda	2,86	25,0
mogućnost havarije rizičnih energetske postrojenja i infrastrukture	2,63	14,5
opasnost od terorizma	2,05	7,1
opasnost od nuklearnog rata	1,95	7,4

Rezultati pokazuju da su ispitanici izdvojili dva problema društvene nejednakosti kao najizrazitije prisutna u hrvatskom društvu – *nezaposlenost* (92,3%) i *gospodarsku krizu* (90,2%). Osim njih izdvojeni su: *narušavanje*

radničkih prava, neučinkovito sudstvo i policija te organizirani kriminal. Među deset društvenih problema koje ispitanici procjenjuju izrazito prisutnima u Hrvatskoj nalazi se šest problema društvene nejednakosti i četiri problema društvene dobrobiti. Valja napomenuti da je čak 20 od 39 društvenih problema procijenjeno *znatno* ili *izrazito prisutnima* u više od polovine ispitane studentske populacije. Među njima su samo dva problema globalizacije: *uništavanje okoliša* i *zagađivanje zraka*. Na suprotnome su kraju oni problemi koji su za ispitanike *nimalo* ili *vrlo malo prisutni* u Hrvatskoj. Tu se izdvajaju četiri problema globalizacije: *opasnost od terorizma*, *opasnost od nuklearnog rata*, *moгуćnost havarije rizičnih energetskeg postrojenja i infrastrukture*, *uzgoj i upotreba genetski modificiranih organizama i proizvoda*.

Nakon prethodno izloženih deskriptivnih pokazatelja o percepciji društvenih problema među studentima pristupili smo utvrđivanju strukture njihove povezanosti. Faktorska analiza na osnovi 39 originalnih čestica (društvenih problema), ekstrahiranih iz triju generalnih kategorija društvenih problema, pri čemu *problemi društvene dobrobiti* obuhvaćaju 13, *problemi društvene nejednakosti* 14, a *problemi globalizacije* 12 društvenih problema, provedena je i primijenjena radi izbjegavanja redundantnih pokazatelja te utvrđivanja pouzdanih i interpretabilnih latentnih dimenzija. Procjenu prisutnosti 39 društvenih problema u hrvatskom društvu objasnili smo trofaktorskom strukturom. Pritom smo kao značajne korelacije uzimali samo one kojih su zasićenja čestica na faktorima bila veća od $\pm 0,30$. Uvid u obrađene rezultate upućuje na postojanje triju faktora koji zajedno objašnjavaju ukupno 29% varijance, a koeficijent unutarnje konzistencije (Cronbachov α) upućuje na visoku pouzdanost pojedinih faktora.

Tablica 2. Matrica rezultata faktorske analize studentske procjene prisutnosti društvenih problema u Hrvatskoj (N = 612)

<i>Društveni problemi</i>	<i>Faktori</i>		
	<i>F1</i>	<i>F2</i>	<i>F3</i>
neprijmjereno zbrinjavanje visokorizičnog otpada	0,643	0,172	0,108
zagađivanje zraka	0,594	0,192	0,211
moгуćnost havarije rizičnih energetskeg postrojenja i infrastrukture	0,566	0,090	0,246
opasnost od nuklearnog rata	0,565	-0,099	0,184
opasnost od terorizma	0,560	-0,122	0,253

uništavanje okoliša	0,532	0,277	0,114
pretjerana izgrađenost u gradovima	0,510	0,154	0,050
rizična, nedovoljno provjerena primjena znanstvenih otkrića	0,452	0,217	0,090
uzgoj i upotreba genetski modificiranih organizama i proizvoda	0,438	0,052	0,246
pretjerano naseljavanje u gradove	0,400	0,285	0,073
politička netrpeljivost i sukobi na globalnoj razini	0,363	0,315	0,137
prometne poteškoće u gradovima zbog prevelikog broja vozila	0,342	0,272	0,127
izrazito siromaštvo pojedinih dijelova Hrvatske	0,121	0,583	0,154
potpuna besperspektivnost pojedinih slojeva stanovništva	0,138	0,546	0,053
narušavanje radničkih prava	0,147	0,539	0,259
neučinkovito sudstvo i policija	0,064	0,534	0,042
neodgovarajući sustav obrazovanja	0,072	0,524	0,053
nizak životni standard	-0,060	0,517	0,389
kriminalne pojave u obrazovnom sustavu	0,192	0,454	0,208
organizirani kriminal	0,049	0,430	0,256
nezadovoljavajući zdravstveni sustav	0,310	0,381	0,153
niska razina obrazovanosti stanovništva	0,070	0,381	0,016
velika učestalost razbojstava i pljački	0,317	0,379	0,325
neodgovarajući odgoj djece	0,232	0,378	0,070
loš položaj umirovljenika	0,241	0,347	0,132
nasilje u obitelji	0,174	0,242	0,526
velik broj rastava brakova	0,276	0,025	0,501
raširenost mentalnih poteškoća stanovnika	0,245	0,181	0,481
gospodarska kriza (recesija)	-0,021	0,389	0,431
nezaposlenost	-0,073	0,423	0,426
raširenost alkoholizma	0,119	0,054	0,419
raširenost narkomanije	0,368	0,074	0,412
raširenost fizičkog nasilja	0,223	0,297	0,387
raširenost težih fizičkih oboljenja	0,155	0,151	0,380
nedovoljna obazrivost prema osobama s invaliditetom	0,217	0,211	0,354
previše pušača	0,239	-0,023	0,334

neodgovarajući odnos prema pripadnicima nacionalnih manjina	0,218	0,168	0,272
položaj žena u društvu	0,291	0,134	0,189
netrpeljivost prema osobama istospolne seksualne orijentacije	0,267	0,258	0,247

F1 = globalizacija; *F2* = ekonomske i društvene nejednakosti; *F3* = osobna i društvena dobrobit.

Gledajući društvene probleme pojedinačno, izrazita većina (29 društvenih problema) pojavljuje se pojedinačno sa zasićenjem većim od 0,30 samo u jednom od faktora, dok se šest društvenih problema pojavljuje u dvama faktorima. Samo se problem dobrobiti *velika učestalost razbojstava i pljački* pojavljuje u svim trima faktorima, dok se tri problema društvene nejednakosti ne pojavljuju ni u jednom od faktora (*neodgovarajući odnos prema pripadnicima nacionalnih manjina*, *položaj žena u društvu*, *netrpeljivost prema osobama istospolne seksualne orijentacije*).

Prvi smo faktor nazvali *globalizacija* i on obuhvaća 12 pojedinačnih problema, odnosno sve *probleme globalizacije* na listi društvenih problema ekstrahiranoj prema tipologiji L. A. Mooney, D. Knoxa i C. Schacht (2010) te objašnjava 10,7% varijance (Cronbachov $\alpha = 0,84$). Ta dimenzija okuplja sve probleme koji se odnose na štetne učinke globalizacije, od urbanizacije i zagađivanja okoliša do straha od tehnoloških rizika, rata i terorizma. Drugi je faktor nazvan *ekonomske i društvene nejednakosti* i objašnjava 10,4% varijance (Cronbachov $\alpha = 0,82$) te obuhvaća 13 čestica s liste društvenih problema. Od toga je osam *problema društvene nejednakosti* (po tri koja se odnose na *siromaštvo i ekonomsku nejednakost* te *obrazovanje*, a po jedan na *posao i nezaposlenost* te *probleme mladih i starih*). Preostalih pet su *problemi društvene dobrobiti* (od toga se tri odnose na *zločin i društvenu kontrolu*, a po jedan na *obitelj* te *bolest i zdravstvenu skrb*). Ta je dimenzija obuhvatila skupinu problema koje povezuje njihova makrodruštvena uvjetovanost i utjecaj međusobnog odnosa institucija i društvene strukture na njihovo nastajanje, ali i suzbijanje ili rješavanje. Za razliku od prethodnoga, treći je faktor grupirao probleme koje povezuje njihova mikrodruštvena uvjetovanost i doprinos manjih skupina i pojedinaca njihovom nastanku i razvoju, ali i suzbijanju ili rješavanju. Zbog takvih obilježja problema koje obuhvaća, nazvali smo ga *osobna i društvena dobrobit*. Taj faktor objašnjava 7,8% varijance (Cronbachov $\alpha = 0,77$) i okuplja 11 problema, od čega

je osam *problema društvene dobrobiti* (tri se odnose na *alkohol i droge*, po dva na *bolesti i zdravstvenu skrb* te *obiteljske probleme*, a jedan na *zločine i društvenu kontrolu*) i tri *problema društvene nejednakosti* (dva se odnose na *posao i nezaposlenost*, a jedan na *probleme mladih i starih*).

Faktorska analiza pokazuje značajno podudaranje grupiranja društvenih problema prema modelu L. A. Mooney, D. Knoxa i C. Schacht (2010). Prvi se faktor u potpunosti podudara s navedenim modelom i obuhvaća sve probleme globalizacije. Drugi faktor obuhvaća većinu problema ekonomske nejednakosti i manji dio problema dobrobiti koji se ponajprije odnose na institucije i društvenu kontrolu. Treći faktor obuhvaća većinu problema dobrobiti i problem ekonomske nejednakosti koji su imali najveće aritmetičke sredine procjene prisutnosti, *nezaposlenost* i *loše gospodarstvo*.

Stranačke preferencije studenata

Stranačke preferencije studenata provjerili smo pitanjem čija je formulacija glasila: *Kojoj ste stranci skloni (ili skloniji od ostalih)?*¹⁰ Pritom je ispitanicima ponuđen otvoreni odgovor da sami upišu stranku kojoj su skloni ili zaokruže ponuđeni odgovor: *Nemam političkih sklonosti*.

U trenutku provedbe istraživanja sklonost tada već sedam godina vladajućem HDZ-u izrazio je svaki deveti ispitanik (11,6%), dok je gotovo svaki četvrti ispitanik (22,9%) bio sklon tada opozicijskim strankama, SDP-u i HNS-u. Sklonost ispitanika ostalim strankama pokazala se neznatnom (4,2%). No, ključna je činjenica da gotovo dvije trećine ispitanih studenata (61,3%) nije izrazilo sklonost nijednoj od hrvatskih političkih stranaka. Ako se izdvoje ispitanici (N = 237) koji su izrazili stranačke sklonosti, u toj podskupni studenata njih 59,1% preferira SDP/HNS, HDZ 30%, a ostale stranke 11%. Očito je da većina ispitanika ne preferira nijednu političku stranku pa možemo ustvrditi da je u tom smislu većina *apolitična*. Valjalo

¹⁰ Tijekom provedbe ankete na vlasti je u Hrvatskoj bila koalicija stranaka predvođena HDZ-om (2003–2007., 2007–2011.), a na čelu Vlade premijerka Jadranka Kosor (HDZ). Pritom valja istaknuti da je funkciju premijera od 2003. do 2009. godine obnašao Ivo Sanader (HDZ). Ivo Sanader je u siječnju 2010. izbačen iz HDZ-a. Državno odvjetništvo Republike Hrvatske je 9. prosinca 2010. od Hrvatskog sabora zatražilo ukidanje zastupničkog imuniteta radi pokretanja kaznenog postupka protiv Ive Sanadera. Nakon što mu je Hrvatski sabor skinuo imunitet, izdana je tjeeralica, a Sanader je sljedećeg dana uhićen u Austriji. U studenom 2012. nepravomoćno je proglašen krivim u »slučaju Hypo i INA-MOL«, za što je dobio ukupnu zatvorsku kaznu u trajanju od 10 godina. Osim toga, u tijeku je još jedno suđenje protiv Ive Sanadera zbog kaznenog djela zlouporabe položaja i ovlasti ili »afere Planinska«.

je stoga utvrditi postoji li razlika u procjeni prisutnosti društvenih problema u Hrvatskoj između dviju temeljnih podskupina ispitanika, manjine sa stranačkim preferencijama (*opredijeljeni*) i većine bez stranačkih preferencija (*neopredijeljeni*).

Tablica 3. Usporedba vrednovanja prisutnosti društvenih problema u Hrvatskoj grupiranih po faktorima s obzirom na stranačke preferencije ispitanika

<i>Faktori</i>	<i>Opredijeljeni</i> (N = 237)		<i>Neopredijeljeni</i> (N = 375)		<i>t</i>	<i>p</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>		
globalizacija	3,01	0,569	3,09	0,579	-1,664	0,097
ekonomske i društvene nejednakosti	3,89	0,485	3,92	0,487	-0,733	0,464
osobna i društvena dobrobit	3,68	0,464	3,72	0,478	-0,992	0,322

Stoga smo nakon uvida u grupiranje faktora proveli testiranja razlika (*t-testom* uz $p < 0,05$) u procjeni prisutnosti društvenih problema u Hrvatskoj s obzirom na stranačku (*ne*)*opredijeljenost* ispitanika. Testiranja razlika u vrednovanju društvenih problema grupiranih po faktorima nisu ukazala na postojanje značajnih razlika između podskupina ispitanih studenata s obzirom na stranačku (*ne*)*opredijeljenost*. To upućuje na razmjernu homogenost ispitane studentske populacije, odnosno na to da ne postoje značajna odstupanja u percepciji društvenih problema ovisno od toga izražavaju li studenti svoju političku orijentaciju ili ne. Unatoč tomu, valjalo je potom ispitati postoje li razlike u iskazanim prosječnim vrijednostima u percepciji društvenih problema između onih ispitanika koji su izrazili svoju stranačku preferenciju. Statističke razlike utvrđivali smo analizom varijance triju podskupina ispitanika unutar skupine *opredijeljenih*, s obzirom na izraženu preferenciju prema sljedećim političkim strankama: HDZ, SDP/HNS, *ostale stranke*.¹¹

Na određene pravilnosti glede stranačkih preferencija u hrvatskom političkom prostoru upućuje empirijsko istraživanje Karajića (2000) koji

¹¹ S obzirom na nedovoljnu ili zanemarivu zastupljenost ispitanika »manjih« stranaka, pridružili smo ih u zajedničku kategoriju *ostale stranke* svjesni mogućnosti prigovora kako su u tom bloku raznorodne ideološke opcije, od *lijevih* do *desnih*.

zaključuje da se sučeljavanje birača odvijalo na polarizacijskoj razdjelnici onih koji su preferirali »desnu« stranku na vlasti (HDZ) i onih koji joj nisu bili skloni, odnosno bili su priklonjeni strankama »ljevice i centra«. Milasova (1998, 2000) istraživanja upućuju na to da je aktualno mišljenje ispitanika o vlasti u Hrvatskoj naglašeno povezano s namjerom glasanja za određenu stranku. Osim toga, Milas i Burušić (2004) su utvrdili da hrvatski glasači ne pridaju preveliku važnost ideologiji u izbornoj odluci, pri čemu se stranke mogu samo ugrubo podijeliti na dva ideološka tabora, konzervativni koji predvodi HDZ i liberalni koji predvodi SDP. Stoga smo se prilikom obrade podataka koristili navedenim empirijskim i teorijskim spoznajama o grupiranju ispitanika s obzirom na njihove stranačke preferencije.

Tablica 4. Usporedba vrednovanja prisutnosti društvenih problema u Hrvatskoj grupiranih po faktorima s obzirom na stranačke preferencije ispitanika (jednosmjerna analiza varijance)

	HDZ (N = 71)		SDP/HNS (N = 140)		Ostale stranke (N = 26)			
<i>Faktori</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
globalizacija	3,16	0,605	2,96	0,518	3,13	0,608	7,885	0,000
ekonomske i društvene nejednakosti	3,95	0,527	3,90	0,465	3,92	0,465	0,742	0,477
osobna i društvena dobrobit	3,75	0,512	3,65	0,443	3,78	0,456	4,577	0,011

Analizom nije utvrđeno postojanje statistički značajnih razlika na faktoru *ekonomske i društvene nejednakosti*. Postojanje statistički značajnih razlika utvrđeno je na faktorima *globalizacija* te *osobna i društvena dobrobit*. Post-hoc Dunnett (T3) testovi pokazuju sljedeće: značajna je razlika na faktoru *globalizacija* između HDZ-a ($M = 3,16$) i SDP-a/HNS-a ($M = 2,96$) uz $p = 0,000$ te između SDP-a/HNS-a ($M = 2,96$) i *ostalnih stranaka* ($M = 3,13$) uz $p = 0,011$, a na faktoru *osobna i društvena dobrobit* značajna je razlika između SDP-a/HNS-a ($M = 3,65$) i *ostalnih stranaka* ($M = 3,78$) uz $p = 0,011$. S obzirom na utvrđene razlike nijednom se nije radilo o odnosu procjene između simpatizera HDZ-a i *ostalnih stranaka*. Nasuprot tome utvrđena je statistički značajna razlika između simpatizera SDP-a/HNS-a i *ostalnih stranaka* kod dvaju faktora (*globalizacija* te *osobna i*

društvena dobrobit). Svaki su put ispitani studenti skloni ostalim strankama davali više prosječne vrijednosti prisutnosti društvenih problema u odnosu na simpatizere SDP-a/HNS-a. Statistički značajne razlike utvrđene su za HDZ i SDP/HNS kod jednog faktora (*globalizacija*). Pritom su simpatizeri HDZ-a višim prosječnim vrijednostima procjenjivali prisutnost *problema globalizacije* od simpatizera SDP-a/HNS-a. Uočene su statistički značajne razlike u procjeni prisutnosti društvenih problema u Hrvatskoj grupiranih po faktorima, a pritom su ispitanici skloni SDP-u/HNS-u uvijek pokazivali niže vrijednosti procjene u odnosu na ispitanike sklone HDZ-u ili *ostalim stranakama*.

Rasprava i zaključak

S ekonomskim razvojem društva i njegovom daljnjom demokratizacijom društveni se problemi mijenjaju i kapilarno umnožavaju. Svako je društvo za sebe obilježeno specifičnim spektrom društvenih problema u različitim povijesnim epohama. Stoga nam uvid u percepciju i procjenu prisutnosti različitih nijansi i tipova društvenih problema među članovima tog društva daje vrijedne podatke kako o subjektivnom doživljaju, tako i o objektivnoj datosti koja stoji u podlozi, ili s onu stranu »slika« koje nam o njoj daju sugrađani. Tako zahvaćena stvarnost može nam poslužiti za prepoznavanje određenih prioriteta u rješavanju društvenih problema te za »oslušivanje« i tipiziranje mogućih društvenih reakcija i gibanja određenih skupina unutar opće populacije.

Uvidom u odgovore o prisutnosti društvenih problema u Hrvatskoj uočili smo da ispitani studenti *nezaposlenost* smatraju najvećim društvenim problemom. U krugu najistaknutijih nalaze se još neki problemi društvene nejednakosti (*gospodarska kriza, nizak životni standard, siromaštvo*). Navedeno upućuje na to da studenti izdvajaju probleme *društvene nejednakosti* kao najprisutnije u Hrvatskoj. Studentska populacija doista naglašava probleme koji u najvećoj mjeri pridonose dezintegriranju društva u cjelini, a koji ujedno upućuju na produbljivanje jaza između različitih društvenih slojeva i skupina u Hrvatskoj. Pritom valja naglasiti da su problemi globalizacije, kao svojevrsne nuspojave »društva rizika« (Beck, 1992), studentima od sekundarnog značenja u odnosu na probleme nejednakosti i dobrobiti, odnosno probleme ponajprije usidrene u hrvatskoj društvenoj strukturi i njezinoj nestabilnosti. Osim toga, već i površinskim uvidom u studentsko »čitanje« društvenih problema u današnjoj Hrvatskoj, očito je kako oni uz

probleme koji prate društva u razvoju (nezaposlenost, gospodarska kriza, korupcija) kao najprisutnije izdvajaju i probleme koji su karakteristični za slabo razvijena ili siromašna društva (npr. izrazito siromaštvo pojedinih hrvatskih regija).

Ovi pokazatelji, prepoznatljivi za populaciju studenata Sveučilišta u Zagrebu, u skladu su s rezultatima istraživanja koja su Vlasta Ilišin i suradnici provodili na populaciji mladih u Hrvatskoj te s rezultatima istraživanja javnoga mnijenja u Hrvatskoj koja je na općoj populaciji od devedesetih godina 20. stoljeća provodila Vesna Lamza Posavec sa suradnicima.¹² Ta su istraživanja također pokazivala da građani percipiraju pojedine socijalne i ekonomske poteškoće kao najistaknutije društvene probleme, što navodi na zaključak da su nestabilnosti društvenog sustava i modernizacijskih procesa koji se u njemu odvijaju generatori objektivne rekonstrukcije i subjektivne procjene prisutnosti društvenih problema u Hrvatskoj.

Nadalje, faktorska analiza upućuje na postojanje triju temeljnih dimenzija u strukturi studentske percepcije društvenih problema u Hrvatskoj: *globalizacija; ekonomske i društvene nejednakosti; osobna i društvena dobrobit*. Uvidom u faktorsku strukturu uočljive su manje razlike u grupiranju društvenih problema po faktorima u odnosu na grupiranje izloženo u tipologiji društvenih problema L. A. Mooney, D. Knoxa i C. Schacht (2010). Ipak, nedvojbeno je da primjenjena analiza upućuje na konzistentnost i postojanje unutarnje logike grupiranja društvenih problema sukladno spomenutom modelu. Utvrđivanje i objašnjenje razlika u odnosu na propitivanu tipologiju društvenih problema pokazalo je da se studente Sveučilišta u Zagrebu, u ovom slučaju, može u znatnoj mjeri kategorizirati i razumijevati kao homogenu populaciju.

Naposljetku, rezultati provedenog istraživanja ponajprije pokazuju da je većina studenata Sveučilišta u Zagrebu *apolitična* kad je riječ o stranačkim preferencijama te da ne postoje značajna odstupanja u percepciji društvenih problema ovisno o tome iskazuju li studenti svoje stranačke preferencije ili ne. No, unutar skupine *političnih* studenata, odnosno onih koji pokazuju lojalnost nekoj od stranaka (HDZ; SDP/HNS; *ostale stranke*) utvrđene su pojedine razlike. Na faktoru *ekonomske i društvene*

¹² Riječ je o terenskim i telefonskim anketama realiziranim na reprezentativnim uzorcima punoljetnih građana Hrvatske u razdoblju od 1996. do 2007. godine u okviru znanstvenog projekta »Istraživanje javnog mnijenja i masovnih medija«. Anketni su upitnici, uz ostale teme, uključivali i otvoreno ili zatvoreno pitanje o procjeni prisutnosti društvenih problema u Hrvatskoj.

nejednakosti nisu utvrđene razlike između simpatizera pojedinih političkih stranaka. Potpuna identifikacija na tom faktoru govori ponajviše u prilog promišljanju tih društvenih problema kao temeljnih, oko kojih se stječe konsenzus studentskih političkih neistomišljenika. Za razliku od prethodnoga, statistički značajne razlike utvrđene su na faktorima *globalizacije* te *osobne i društvene dobrobiti*. Pokazuje se tako da su studenti skloni SDP-u/HNS-u uvijek pokazivali niže vrijednosti procjene u odnosu na populaciju naklonjenu HDZ-u ili *ostalim stranakama*. Nekom vrstom unutarnje logike moglo bi se zaključiti kako je izvjesno »relativiziranje objektivnosti« društvenih problema okupljenih u ovim dvjema pozadinskim dimenzijama jedan od načina reagiranja koji razlikuje studentsku populaciju naklonjenu SDP-u/HNS-u u odnosu na simpatizere ostalih stranaka. To, dakako, ne umanjuje »autentičnost« i prisutnost tih problema u hrvatskom društvu, ali ih se u odnosu na probleme *ekonomske i društvene nejednakosti* izmješta bilo u svijet donekle udaljenih »globalnih prijetnji i ugroza« (terorizam, nuklearni ratovi, ekološke havarije, genetski modificirana proizvodnja i sl.), bilo u svijet »osobnih preobrazbi« i mogućeg utjecaja na stvarnost kao racionalni sustav uzroka i posljedica (razvodi brakova, alkoholizam, fizička oboljenja, pušenje, fizičko nasilje i sl.).

LITERATURA

- Beck, Ulrich (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage.
- Becker, Howard S. (1963). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: Free Press.
- Best, Joel (1989). *Images of Issues: Typifying Contemporary Social Problems*. New York: Aldine de Gruyter.
- Best, Joel (2004). »Theoretical Issues in the Study of Social Problems and Deviance«, u: George Ritzer (ur.). *Handbook of Social Problems: A Comparative International Perspective*. Thousand Oaks: Sage Publications, str. 14–29.
- Blumer, Herbert (1971). »Social Problems as Collective Behavior«, *Social Problems*, 18 (3): 298–306. doi: 10.2307/799797
- Critser, Greg (2004). *Fat Land: How Americans Became the Fattest People in the World*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Eitzen, D. Stanley i Baca Zinn, Maxine (2006). *Social Problems*. 10th ed. Boston: Pearson.
- Fleras, Augie (2005). *Social Problems in Canada: Conditions, Constructions, and Challenges*. 4th ed. Toronto: Pearson Education Canada.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (2010). *Global hunger declining, but still unacceptably high*. <http://www.fao.org/docrep/012/al390e/al390e00.pdf> (10. 05. 2011.).

- Franc, Renata i Šakić, Vlado (2006). *Javno mnijenje: stavovi javnosti o nevladinim organizacijama 2006*. Zagreb: Academy for Educational Development i Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Franičević, Vojmir (2002). »Politička i moralna ekonomija u prvom desetljeću tranzicije u Hrvatskoj«, *Politička misao*, 39 (1): 3–34.
- Fuller, Richard C. i Myers, Richard R. (1941). »Some Aspects of a Theory of Social Problems«, *American Sociological Review*, 6 (1): 24–32. doi: 10.2307/2086338
- Gusfield, Joseph R. (1981). *The Culture of Public Problems: Drinking-Driving and the Symbolic Order*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hilgartner, Stephen i Bosk, Charles L. (1988). »The Rise and Fall of Social Problems: A Public Arenas Model«, *American Journal of Sociology*, 94 (1): 53–78. doi: 10.1086/228951
- Ibarra, Peter R. (2009). »Problematic Sociality: Uncertainty and the Study of Social Problems«, *The American Sociologist*, 40 (1-2): 79–88. doi: 10.1007/s12108-009-9063-4
- Ibarra, Peter R. i Kitsuse, John I. (1993). »Vernacular constituents of moral discourse: An interactionist proposal for the study of social problems«, u: James A. Holstein i Gale Miller (ur.). *Reconsidering Social Constructionism: Debates in Social Problems Theory*. New York: Aldine de Gruyter, str. 25–58.
- Ilišin, Vlasta (1990). »Omladina Hrvatske i društvene promjene«, u: Vlasta Ilišin i dr. *Omladina i društvene promjene*. Zagreb: Republički savjet Saveza omladine Hrvatske, str. 21–45.
- Ilišin, Vlasta (1999). *Mladi na margini društva i politike*. Zagreb: Alinea.
- Ilišin, Vlasta (2002). »Mladi i politika«, u: Vlasta Ilišin i Furio Radin (ur.). *Mladi uoči trećeg milenija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, str. 155–202.
- Ilišin, Vlasta (2003). »Politička participacija mladih i politika prema mladima: Hrvatska u europskom kontekstu«, *Politička misao*, 40 (3): 37–57.
- Ilišin, Vlasta (2006). *Mladi u lokalnoj vlasti u Hrvatskoj / Youth in Croatian local government*. Zagreb: DIM.
- Ilišin, Vlasta (2007). »Društveni status, problemi i budućnost mladih«, u: Vlasta Ilišin i Furio Radin (ur.). *Mladi: problem ili resurs*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, str. 39–83.
- Ilišin, Vlasta i Radin, Furio (2007). »Predgovor«, u: Vlasta Ilišin i Furio Radin (ur.). *Mladi: problem ili resurs*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, str. 9–11.
- Jones, Brian J., Galagher, Bernard J., III i McFalls, Joseph A., Jr. (1988.). *Social Problems: Issues, Opinions and Solutions*. New York: McGraw-Hill Book Company.
- Kalanj, Rade (1998). »Tranzicija, konsolidacija demokracije i pitanje kulture«, u: Ivan Cifrić, Ognjen Čaldarović, Rade Kalanj i Krešimir Kufrin. *Društveni razvoj i ekološka modernizacija: prilozi sociologiji tranzicije*. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, str. 9–45.
- Kaliterna Lipovčan, Ljiljana, Brajša Žganec, Andreja, Burušić, Josip, Čengić, Drago, Franc, Renata, Ferić, Ivana, Lamza Posavec, Vesna, Maričić, Jelena, Mi-

- šetić, Anka, Štambuk, Maja, Sabotič, Ines, Sučić, Ines, Šakić, Vlado, Šverko, Iva i Milas, Goran (2008). *Pilarov barometar hrvatskog društva: stavovi i mišljenja građana o društvenim odnosima i procesima. Jesen 2008*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Kaliterna Lipovčan, Ljiljana, Burušić, Josip, Franc, Renata, Lamza Posavec, Vesna, Rogić, Ivan i Šakić Vlado (2009). *Pilarov barometer hrvatskog društva: stavovi i mišljenja građana o društvenim odnosima i procesima. Proljeće '09*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Karajić, Nenad (2000). *Politička modernizacija: prilozi sociologiji hrvatskoga društva*. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Kurelić, Zoran (2011). »Socijalna pravda i 'blokada'«, *Politička misao*, 48 (1): 171–185.
- Lalić, Dražen i Mustapić, Marko (2007). »Istraživanja društvenih problema: bijele mrlje na sociološkoj mapi Hrvatske«, *Revija za sociologiju*, 38 (3-4): 133–149.
- Lamza Posavec, Vesna (2006). *Metode društvenih istraživanja: skripta za studente politologije*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
- Lamza Posavec, Vesna, Ferić, Ivana i Rihtar, Stanko (2002). *Javno mnijenje Hrvatske: studeni – prosinac 2002. Glasačko raspoloženje javnosti, opažaj opće društvene situacije, stavovi prema hrvatskoj vlasti, strankama i političkim akterima*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar (analitički izvještaj).
- Lamza Posavec, Vesna, Ferić, Ivana i Rihtar, Stanko (2003a). *Javno mnijenje Hrvatske: ožujak 2003. Glasačko raspoloženje javnosti, opažaj opće društvene situacije, stavovi prema hrvatskoj vlasti, strankama i političkim akterima*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar (istraživački izvještaj).
- Lamza Posavec, Vesna, Ferić, Ivana i Rihtar, Stanko (2003b). *Javno mnijenje Hrvatske: izbori za Hrvatski sabor 2003. godine*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar (istraživački izvještaj).
- Lamza Posavec, Vesna, Ferić, Ivana, Rihtar, Stanko i Mustapić, Marko (2007). *Javno mnijenje Hrvatske / studeni 2007.: izbori za Hrvatski sabor*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar (elaborat).
- Lamza Posavec, Vesna, Milas, Goran, Rimac, Ivan i Rihtar, Stanko (1996). *Javno mnijenje Hrvatske / listopad 1996.: stavovi o hrvatskoj vlasti, strankama i političkim djelatnicima*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar (istraživački izvještaj).
- Lamza Posavec, Vesna, Milas, Goran, Rimac, Ivan i Rihtar, Stanko (1998a). *Javno mnijenje Hrvatske / veljača 1998.: stavovi o hrvatskoj vlasti, strankama i političkim djelatnicima*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar (istraživački izvještaj).
- Lamza Posavec, Vesna, Milas, Goran, Rimac, Ivan, Rihtar, Stanko i Ferić, Ivana (1998b). *Javno mnijenje Hrvatske / listopad 1998*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar (istraživački izvještaj).
- Lamza Posavec, Vesna, Milas, Goran, Rimac, Ivan, Rihtar, Stanko i Ferić, Ivana (1999). *Javno mnijenje Hrvatske / studeni, 1999.: izbori za Zastupnički dom Sabora*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar (istraživački izvještaj).

- Lemert, Edwin M. (1972). *Human Deviance, Social Problems, and Social Control*. 2nd ed. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Leon-Guerrero, Anna (2005). *Social Problems: Community, Policy, and Social Action*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Matković, Teo (2009). »Pregled statističkih pokazatelja participacije, prolaznosti i režima plaćanja studija u Republici Hrvatskoj 1991.–2007.«, *Revija za socijalnu politiku*, 16 (2): 239–250.
- Merton, Robert K. (1961). »Social Problems and Sociological Theory«, u: Robert K. Merton i Robert A. Nisbet (ur.). *Contemporary Social Problems: An Introduction to the Sociology of Deviant Behavior and Social Disorganization*. New York: Harcourt, Brace & World, str. 697–738.
- Milas, Goran (1997). »Temeljne dimenzije opažaja lokalne društvene problematike u Hrvatskoj«, *Društvena istraživanja*, 6 (6): 695–710.
- Milas, Goran (1998). *Korelacijska i eksperimentalna studija odnosa temeljnih dimenzija društvenih stavova, ličnosti i društvene poželjnosti*. Doktorska disertacija. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
- Milas, Goran (2000). »Razlozi nedosljednosti: tko i zašto mijenja glasačku odluku?«, *Društvena istraživanja*, 9 (4-5): 473–496.
- Milas, Goran i Burušić, Josip (2004). »Ideološki i sociodemografski profili glasača hrvatskih političkih stranaka: ususret stabilnom političkom grupiranju?«, *Društvena istraživanja*, 13 (3): 347–362.
- Miliša, Zlatko i Letica, Slaven (2009). »Od skepticizma do studentskih prosvjeda nekad i danas«, *Medianali*, 3 (6): 47–72.
- Mooney, Linda A., Knox, David, i Schacht, Caroline (2010). *Understanding Social Problems*. 7th ed. Belmont: Wadsworth Cengage Learning.
- Petrović, Duško (2011). »Analiza političkih aspekata studentske blokade Filozofskoga fakulteta u Zagrebu: metoda i strategija studentske blokade«, *Studia ethnologica Croatica*, 23 (1): 327–347.
- Puljiz, Vlado (2011). »Siromaštvo, socijalna isključenost i socijalna prava«, u: Zdravka Leutar (ur.). *Zbornik radova Međunarodne znanstvene konferencije »Socijalni rad i borba protiv siromaštva i socijalne isključenosti – profesionalna usmjerenost zaštiti i promicanju ljudskih prava«*. Zagreb: Zaklada »Marija De Mattias«; Mostar: Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru, str. 67–82.
- Ritzer, George (2001). *Explorations in the Sociology of Consumption: Fast Food, Credit Cards and Casinos*. London: Sage Publications.
- Ritzer, George (2004). »Social Problems: A Comparative International Perspective«, u: George Ritzer (ur.). *Handbook of Social Problems: A Comparative International Perspective*. Thousand Oaks: Sage Publications, str. 3–13.
- Rogić, Ivan (2000). *Tehnika i samostalnost: okvir za sliku treće hrvatske modernizacije*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Rogić, Ivan (2001). »Tri hrvatske modernizacije i uloga elita«, u: Drago Čengić i Ivan Rogić (ur.). *Upravljačke elite i modernizacija*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str. 37–77.
- Rogić, Ivan (2009). »Pet tvrdnja o dvoziđu: kratak osvrt na hrvatske prilike 20 godina nakon rušenja Berlinskog zida«, *Bogoslovska smotra*, 79 (4): 703–719.

- Schwartz, Hillel (1997). »On the Origin of the Phrase ‘Social Problems’«, *Social Problems*, 44 (2): 276–296. doi: 10.2307/3096946
- Spector, Malcolm i Kitsuse, John I. (1973). »Social Problems: A Re-Formulation«, *Social Problems*, 21 (2): 145–159. doi: 10.2307/799536
- Spector, Malcolm i Kitsuse, John I. (1977). *Constructing Social Problems*. Menlo Park: Cummings.
- Štulhofer, Aleksandar (1998). »Što kultura ima s tim? Sociokulturni kapital, civilnost i hrvatsko gospodarstvo«, u: Matko Meštrović i Aleksandar Štulhofer (ur.). *Sociokulturni kapital i tranzicija u Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo, str. 161–172.
- Štulhofer, Aleksandar (2000). *Nevidljiva ruka tranzicije: ogledi iz ekonomske sociologije*. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Tepperman, Lorne, Curtis, James i Kwan, Albert (2007). *Social problems: A Canadian perspective*. 2nd ed. Don Mills, Ont.: Oxford University Press.
- Tomić-Koludrović, Inga i Petrić, Mirko (2007). »Hrvatsko društvo – prije i tijekom tranzicije«, *Društvena istraživanja*, 16 (4-5): 867–889.
- Waller, Willard (1936). »Social Problems and the Mores«, *American Sociological Review*, 1 (6): 922–933. doi: 10.2307/2084617
- Županov, Josip (1995). *Poslije potopa*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Students and Social Problems: Do Political Party Preferences Have Anything to Do with It?

Marko MUSTAPIĆ

Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb, Croatia
marko.mustapic@pilar.hr

Nenad KARAJIĆ

Department of Sociology, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia
nkarajic@ffzg.hr

The results of research conducted in 2010 are presented and interpreted in this paper. A group poll method was used on a sample of students from the University of Zagreb (N = 612). The general aim of the paper is to identify latent dimensions and the structure of the students' perception of social problems in Croatia, according to their start-up classification (Mooney, Knox and Schacht). Additionally, the aim of this paper is also to identify political party preferences of the respondents and their correlation with latent concepts and dimensions of social issues perception. In conclusion, it is shown that the space of social problems measured with the applied instrument is characterized by three latent concepts: globalization; economic and social inequalities; personal and social well-being.

Research results indicate that there is no difference in the perception of social reality between political party undecided and decided respondents. However, within the politically oriented respondent groups, interpretative differences in relation to assessments of social problems in Croatia were identified with regard to the political party preferences of the respondents.

Key words: social problems, students, political parties, political party preferences, Croatia